

Odlomki iz novega znanstvenega dela

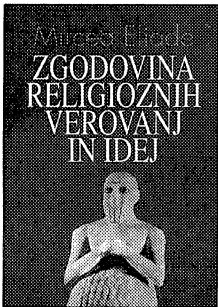
»Zgodovinar mora upoštevati vsako manifestacijo svetega«

Mircea Eliade, romunsko ameriški, če ne kar mednarodni učenjak, ni dočakal prevoda svojih treh knjig »Zgodovine religioznih verovanja in idej«, ki so nedavno izšle pri DZS v Ljubljani. Iz vsake predstavljamo (brez znanstvenega aparata) nekaj odstavkov.

Naslovi treh knjig so: Od kamene dobe do evezinskih misterijev, Od Gotame Buddha do zmagozlatja krščanstva in Od Mohameda do reformacije.

Iz prve knjige:

Ko Grki vnovič odkrijejo navzočnost Boga...

Da so zasebne tize imele iniciacijski in skriven značaj, se zdi onkraj dvoma (glej spredaj, *Bakhe*, 470–74), čeprav je bil vsaj del teh slovesnih obredov (na primer procesije) javen. Težko je določiti, kdaj in v kakšnih okoliščinah so skrivne, iniciacijske dionizije prevzele funkcijo, spe-

Alkmeonis (6. st.): pomeni »veliki lovec«, kar ustreza Dionizovemu divjemu, orgiastičnemu značaju...

Po tem mitu naj bi se Titani približali božanskemu otroku poprašeni z mavcem, da jih ne bi bilo mogoče spoznati. V Sabazijevih misterijih, ki so jih slavili v Atenah, je eden od iniciacijskih obredov vseboval posipanje kandidatov z nekim prahom ali mavcem. Obe dejstvi so vzporejali med seboj že v antiki. Gre za arhaični iniciacijski obred, ki je bil dobro znan v »primitivnih« skupnostih: novici si natrejo obraz s prahom ali pepelom, da bi bili podobni duhovom; drugače povedano, udeležijo se obredne smrti. Kar zadeva »mistične igrače«, so bile že dolgo znane: neki papirus iz 3. st., najden v Fajumu (Gurub) in žal delno uničen, navaja vrtavko, romb, koščice in ogledalo...

Iniciacijski značaj dionizijskih obredov je mogoče slutiti tudi v Delfih, ko so ženske slavile vnovično rojstvo boga. Delfske nečke so namreč, kot trdi Plutarh (*De Iside*, 35) »vsebovale raztelesenega Dioniza, pripravljene za vnovično rojstvo – Zagreusa«, ta Dioniz, »ki se je prerodil kot Zagreus, pa je bil hkrati tebanski Dioniz, sin Zeusa in Semele«...

Dioniz bolj kot drugi grški bogovi osuplja z mnogoterostjo in novostmi svojih epifanij, z raznolikostjo svojih preobrazb. Vedno je v gibanju; prodre vsepovsod, v vse dežele, med vsa ljudstva, v vsa verska okolja, vedno pripravljen, da se poveže z različnimi, celo nasprotujočimi si božanstvi (npr. Demetra, Apolon). Gotovo je edini grški bog, ki v svojih raznolikih obličjih in vidikih očaruje in priteguje tako podeželane kot izobraženske elite, politike in mislece, orgiaste in askete. Opoj, erotika, vesoljna rodovitnost, a tudi nepozabne izkušnje, ki

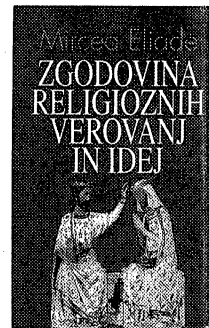
gligne časa, nadaljujejo judovske institucije; vseeno pa zmeraj vsebujejo kristološki *novum*. Justin označuje nedeljo kot »prvi dan« in jo tako postavlja tudi v zvezo z *vstajenjem in stvarjenjem sveta*.

Prizadevanje, da bi vesoljni značaj krščanskega oznanila dobil poseben poudarek z navezovanjem na sveto zgodovino Izraela – edina pravo vesoljno zgodovino – poteka vzporedno s prizadevanjem za asimilacijo grške filozofije. Teologija Logosa, natančneje, misterij njegovega utelešenja, odpira umovanju možnosti, ki bi bile znotraj starozaveznega obzorja nedosegljive. Toda ta drzna novost je bila tudi tvegana. Ena od prvih herezij, po izvoru in ustroju gnostični doketizem, prepričljivo osvetljuje upiranje ideji utelešenja. Po prepričanju doketov (od glagola *dokéo*, »zdeti se«, »dajati vtis«) ni mogoče, da bi se bil Odrešenik hotel tako ponižati, da bi se utelesil in trpel na križu; Kristus se je le »zdel« človek, ker si je nadel človeški videz. Drugače povedano, križev pot in smrt je doživel *nekdo drug* (človek Jezus ali Simon iz Kirene).

Kljub temu so imeli cerkveni očetje prav, da so zagrizeno branili dogmo o utelešenju. Z vidika zgodovine religij je utelešenje zadnja in najpopolnejša hierofanija: Bog se je v celoti utelesil v *konkretnem zgodovinskem* človeškem bitju – tj. delujočem v natančno zamejeni in ireverbični zgodovinski časnosti – ne da bi se bil zato zaprl v svoje telo (kajti Sin je konsubstancialen z Očetom). Lahko bi celo rekli, da kenosis Jezusa Kristusa ni le vrhunec vseh hierofanij, ki so se zgodile od začetka časov, marveč jih tudi *upravičuje*, tj., dokazuje njihovo veljavnost. Če človek priista na možnost utelešenja ob-

Iz tretje knjige:

Alah, deus otiosus Arabcev

Med vsemi ustanovitelji vesoljnih religij je Mohamed [ar. Muhammad] edini, čigar življenjska pot nam je v glavnem znana. To seveda ne pomeni, da poznamo tudi njegov duhovni življenjepis. Vseeno pa so dostopni zgodovinski podatki o njeg-

ovnem življenju in religioznih izkušnjah, ki so ga pripravljale na preroški poklic in ga prepričale, da se je zanj odločil, ter o arabski civilizaciji in družbenopolitičnih razmerah v Meki nadvse dragoceni. Četudi ne pojasnjujejo Mohamedove osebnosti in tudi ne uspešnosti njegovega oznanjanja, nam le omogočajo boljše presojanje Prerokove ustvarjalnosti. To, da imamo dokaj bogato zgodovinsko dokumentacijo vsaj o enem od ustanoviteljev vesoljnih religij, je zelo pomembno; tako lahko globlje dojemamo meč religioznega genija, ali z drugimi besedami, spoznavamo, do katere mere zmore religiozni genij izrabiti zgodovinske okoliščine za zmago svojega sporočila, in navsezadnje, tudi za korenito spremembo poteka zgodovine.

Mohamed se je rodil med 567 in 572 v Meki; pripadal je mogočnemu plemenu Kurejšev. Pri šestih letih je osirotel in

videnju: »Vaš tovariš ni obseden! Videl ga je na jasnem obzorju.«

Iz tega sledi, da so videnja spremljala slišna razodetja, edina, ki so po Koranu božanskega izvora. O prvih mističnih izkušnjah, ki so odločile Mohamedovo preroško pot, poročajo izročila, ki jih je zapisal Ibn Ishak ([tudi Ibn Išak; Ibn Ishaq] umrl 769). Nekoč, ko je Mohamed spal v votlini, kamor se je bil umaknil v vsakoletno osamo, je prišel k njemu angel Gabrijel s knjigo v roki in mu ukazal: »Beri!« Ker se je Mohamed branil, mu je angel tako močno pritisnil »knjigo na ustnice in nosnice«, da bi se bil skoraj zadušil. Ko mu je angel še četrtič zaukazal: »Beri!« ga je Mohamed vprašal: »Kaj naj berem?« Tedaj mu je angel odgovoril: »Beri (se pravi: pridigaj) v imenu svojega Gospodarja, ki ustvarja! Ki ustvarja človeka iz strdka krvi. Pridigaj, kajti velikodušen je tvoj Gospodar. On, ki človeka uči uporabljati pero, ki ga uči tega, česar ne ve« (96, 1–5). Mohamed je začel brati in angel je nazadnje odšel. »Prebudil sem se in bilo je, kot da mi je nekaj zapisano v srce.« Zapustil je votlino, a komaj je prišel do srede gore, je zaslišal nebeški glas, kako mu govori: »O Mohamed! Ti si Alahov poslanec in jaz sem Gabrijel. Vzdignil sem glavo proti nebu, da bi pogledal, in tam je bil Gabrijel v obliki moža, ki prekrizanih nog sedi na obzorju.« Angel mu je ponovil iste besede in Mohamed ga je gledal, ne da bi se mogel ganiti. »V nobeno točko neba se nisem mogel ozreti, ne da bi ga videl.«

Beseda urednika

Mircea Eliade (1907–1986) je v Zgodovini religioznih verovanj in idej dosegel vrh svojega obsežnega in poglobljenega religiozološkega opusa. Avtorjeva izjemna erudicija in duhovna moč, ki sta omogočili to sintezo, nam razkrivata »temeljno enotnost religioznih pojavov in hkrati neizčrpno raznolikost njihovih izrazov«, kot je sam zapisal. Eliadejev fenomenološki (ali, natančneje, »morfološki«, strukturalni) pristop k različnim verstvom je izrazito policentričen. Avtor kot pripadnik zahodne civilizacije ne presoja zgodovine religij s stališča krščanstva, čeprav je krščanstvo nedvomno zelo pomemben del te zgodovine. Prikazuje nam, kako so se znotraj duhovnih horizontov religij oblikovale mnoge kulture in ideje, pri čemer obredi, miti, verovanja in razodetja božanstev vsa